

J. W. Duyvendak, *De planning van ontplooiing. Wetenschap, politiek en de maakbare samenleving* (Nederlandse cultuur in Europese context. Monografieën en studies XV, IJkpunt 1950-6; Den Haag: Sdu uitgevers, 1999, xvii + 157 blz., f34,90, ISBN 90 12 08758 9).

Volgens journalist John Jansen van Galen bereikten de optimistische 'jaren zestig' hun eindpunt in het breukjaar 1974. De 'lieve revolutie' van psycholoog Carel Muller, die poogde de zwakzinnigeninrichting Dennendal te humaniseren, beleefde een dramatische ontknoping toen Dennendal met geweld door de overheid werd ontruimd. Het verzet tegen de komst van een metrostation op de Amsterdamse Nieuwmarkt was een aflopende zaak. Toen Nederland ook nog de voetbalwedstrijd om het wereldkampioenschap verloor van haar voormalige bezetter Duitsland, sloegen de grote matheid en het ik-tijdperk toe.

Deze sprookjesachtige cultuurgeschiedenis wordt op allerlei punten bijgesteld door het boek *De planning van ontplooiing. Wetenschap, politiek en de maakbare samenleving* van Jan Willem Duyvendak, bijzonder hoogleraar Wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk en directeur van het Verwey-Jonker instituut. Zijn boek biedt een verhelderende visie op het tanen van de hervormingsdrang in Nederland. Waarom was beginjaren zeventig het ideaal dominant van een 'nieuwe maatschappij', waarin welzijn en menselijke relaties belangrijker waren dan individueel gewin, terwijl de samenleving tien jaar later schijnbaar werd geregeerd door rijke economen en advocaten die 's ochtends juichend hun boterham volsmeerden met de yppenhalvarine lätta?

Het revolutionaire linkse elan, zo maakt het inspirerende boek van Duyvendak duidelijk, ging natuurlijk niet alleen ten onder aan een paar verloren veldslagen of een oliecrisis. Het veranderingsgezinde kamp verloor haar kracht mede door interne strijd. De maatschappijhervormers gleden in de loop van de jaren zeventig weg in een verlamdende 'spagaat': ze konden hun benen, oftewel twee van hun belangrijkste idealen, niet bij elkaar houden. Het streven naar vrijheid van het individu, met alle weerzin tegen paternalisme en gezag vandiën, bleek moeilijk verenigbaar met de ambitie om planmatig een betere samenleving te realiseren. 'Iedere bemoeienis van derden', schrijft Duyvendak, 'en zeker van staatswege, kwam haaks te staan op het idee van zelfontplooiing'.

Begin jaren zeventig was van deze spanning tussen zelfontplooiing en maakbaarheid nog weinig merkbaar. Linkse politici groepeerden zich rondom het streven naar individueel welzijn via maatschappijhervorming. Kritische filosofen, sociologen en andragogen scharden zich eindjaren zestig eveneens in het kamp van de cultuurcritici. Ze trokken ten strijde tegen de algehele 'vervreemding', die in de existentialistische jaren vijftig werd beschouwd als universele *condition humaine*, maar rond 1970 werd toegeschreven aan de veranderbare *condition sociale*. Mensen zouden zich veel beter voelen in een maatschappij die ruimte bood aan ieders ware behoeften. Zolang deze nieuwe maatschappij er nog niet was, betoogden kritische sociologen, moest onaangepast gedrag worden toegejuicht. Het was immers een teken van geestelijke gezondheid om je te verzetten tegen een zieke maatschappij. Kortom, wat maatschappijkritiek betreft waren Kabouters, Dolle Mina's, progressieve politici en linkse wetenschappers prima verenigbaar.

Rond 1980 werd echter steeds duidelijker dat er problemen waren binnen het 'kritiese' paradigma. Er heerste verschil van mening over de vraag hoe de nieuwe maatschappij moest worden gerealiseerd. Moest een verlichte elite het voortouw nemen door middel van planning van bovenaf? Of was het beter alle interventies van buiten te minimaliseren, zodat individuen zich werkelijk in vrijheid konden ontwikkelen? Deze laatste visie won snel terrein. Alom werd gewaarschuwd tegen het paternalisme van wereldverbeteraars. Wetenschappers werden even-

eens argwanend bekeken. Individuele ervaring was immers een veel meer waarheidsgetrouwe bron dan zogenaamd objectieve theorieën. Ook instituties waren te wantrouwen. Welzijnsinstellingen bijvoorbeeld creëerden eerder welzijnsnood dan dat ze die ophieven betoogde filosoof Hans Achterhuis in zijn bestseller *De markt van welzijn en geluk* (1980).

Zodoende werd de identiteit van links onduidelijk: 'Stond linkse politiek nog voor verandering, of was iedere ambitie tot maatschappijverandering verdacht geworden want paternalistisch'? Rechtse liberalen surfen slim mee op deze golven van verwarring. Ze brachten het sociaal-democratische beleid van de jaren zeventig in diskrediet door het te stigmatiseren als bloeiperiode van geldverslindende maakbaarheidspolitiek. Terwijl in werkelijkheid, meent Duyvendak, de jaren zeventig moeten worden beschouwd als het 'begin van een periode van relatieve laagconjunctuur voor het gedachtegoed van de maakbare samenleving'. Het primaat van de gemeenschap werd in deze periode juist langzaam vervangen door dat van het individu. Toch het ik-tijdperk dus, zij het dat dit pas echt goed begon in de liberale jaren tachtig. Toen veranderde de behoefte aan zelfverwezenlijking en persoonlijke groei in eigenbelang, egoïsme en zelfhandhaving, meent Duyvendak. Hij wil de jaren zeventig duidelijk redden van de verkettering die dit decennium regelmatig ten deel valt. Het was niet de bakermat van het huidige egocentrische individualisme, betoogt Duyvendak, en ook niet de bloeiperiode van een spijziek geloof in maakbaarheid.

Duyvendak werkt zijn prikkelende en bevlogen betoog uit aan de hand van ontwikkelingen in filosofie, sociologie, andragologie en politiek. Helaas blijven voor zijn thema relevante wetenschappen als psychologie of psychiatrie buiten beschouwing. Daarbij zou het interessant zijn geweest als meer aandacht was besteed aan de hulpverlenerspraktijk. Waren de vele mensen die het welzijn van de samenleving moesten 'maken', overgeleverd aan het opbloeiende en daarna weer tanende geloof in maakbaarheid bij wetenschappers en politici? Of was het andersom, en hobbelden politici en wetenschappers achter de vernieuwingsdrang aan met als gevolg twijfel en teleurstelling op de werkvloer? *De planning van ontplooiing* smaakt naar meer lotgevallen van de idealen zelfontplooiing en maakbaarheid.

Gemma Blok

Peter Meel. *Tussen autonomie en onafhankelijkheid. Nederlands-Surinaamse betrekkingen 1954-1961* (Dissertatie Utrecht 1999, Caribbean series XIX; Leiden: KITLV uitgeverij, 1999, xiv + 450 blz., f65,-, ISBN 90 6718 153 6).

Meel beschrijft de relatie Suriname-Nederland tussen 1954 en 1961. Zijn werk is gebaseerd op omvangrijk en veelzijdig materiaal: archiefcollecties, literatuur en interviews. Meel kon, schrijvend overeen beperkte periode, al het beschikbare bronnenmateriaal benutten. Zijn werk sluit enigszins aan op dat van Mitrasingh, *Tien jaar Suriname. Van afhankelijkheid tot gelijk-gerechtigheid. Bijdrage tot de staatkundige ontwikkeling van Suriname van 1945-1955* (1959).

Meel geeft allereerst een systematisch overzicht van de Surinaams-Nederlandse betrekkingen. Vervolgens beschrijft hij het overleg van Suriname en de Antillen met Nederland, voorafgaand aan de aanvaarding van het Statuut voor het koninkrijk der Nederlanden. Deze weinig eenvoudige en moeilijk te karakteriseren regeling betekende het begin van autonomie. Omdat deze betekenis de Surinaamse bevolking grotendeels ontging, waren de reacties op de afkondiging van het Statuut nogal lauw.

De behandeling van het Surinaamse nationalisme is boeiend. Wel is het jammer dat Meel niet